

**ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ VS МУЛЬТІКУЛЬТУРАЛІЗМ:
СОЦІОКУЛЬТУРНІ АНТРОПОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
В ОДЕСІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.**

Предметом аналізу виступає досвід останніх п'яти років (2013-2018 рр.), здійснений осередком одеської етнографічної школи. Ключовою категорією досліджень виступає саме крос-культурність, через яку проведено огляд історіографічного доробку науковців. У дослідницьких студіях продемонстровано різні типи крос-культурності: «етнічна», «історична», «урбанізаційна», «локальна», «віртуальна», «діаспорна» та у варіанті соціальних практик міського середовища. Здійснено огляд проблемно-тематичних напрямків досліджень: дослідження джерелознавчого потенціалу фотоматеріалів та особистого нарративу, студіювання торгівельної та моряцької субкультур, виявлення специфіки «одеської кухні», простеження механізму адаптації нових етнічних спільнот Одеси, вивчення модерних ритуальних практик у співвідношенні з традиційними. Успішно продовжуються традиційні напрямки: вивчення етнічних спільнот Одещини та їх культурно-побутової виразності, феномену етноконфесійності, введення до наукового обігу нових оригінальних джерел.

Ключові слова: інтернаціоналізм, мультикультуралізм, крос-культурність, етнічність, напрямки, Одеса, Одещина, етнічні групи, субкультури.

Суспільні виклики: соціальні колізії «етнічності» в епоху глобалізації.

Для світового суспільства у гуманітарній галузі навряд чи знайдеться більш актуальне питання аніж проблема різноманіття та поліфонія. До недавнього часу «інтернаціоналізм» як категорія пояснення, хоча й була наповнена ідеологічними конотаціями, але цілком влаштувала Світ. Її активно використовували у політичних дебатах, суспільних практиках, освітянському процесі майже у всіх країнах задля усвідомлення поліфонії людської єдності.

На зміну цьому «лівому» інтернаціоналізму прийшов «нейтральний» мультикультуралізм. Він виріс до принципу поєднання у суспільно-політичній площині різних за походженням осіб, що об'єднувалися заради спільного мешкання. «Взагалі ми вже давно визнали існування різноманіття, - стверджував мексиканський антрополог Гийермо Бонфіль, – проблема, однак, усвідомлюється у тому, щоб побачити у різноманітті передумову щодо побудови плюралістичного майбутнього, не заснованого на моделі, яка відмовляється від різноманіття, та намагається знищити й стрети його» [46, с. 23].

Обидві категорії сприймаються як «політика» або «ідеологія», хоча віддзеркалюють фактичний принцип інтеграції людства. Можливо, саме тому вони розглядаються як конкуренти, що перебувають у протиборстві. Етнологів-антропологів у цих вимірах цікавить реальне співіснування «етнічності», ось чому вони не знаходяться на діаметрально протилежних позиціях. Їм опонує «націоналізм», який експлуатує специфічність народу, наполягає на її природності та потребі реалізації. Парадокси суспільної думки: виступаючи проти космополітизму лівого напрямку, спираємося на хиткий потенціал самобутності, заради правої моделі глобалізації.

На тлі цього наука, вивчаючи етнокультурну мозаїку Світу, прийшла до парадоксального відкриття, що *етнії* відрізняються не стільки «об'єктивно», скільки своїми уявленнями про свою/чужу виразність. Репрезентація своєї «інаковості» нерідко апелює до СПІЛЬНОГО історичного минулого, СХОЖИХ територіальних одиниць, майже ОДНАКОВИХ культурних кодів тощо. Зокрема, скільки народів

вибудовує свою ідентичність зараз, звертаючись до «Київської Русі» або характеризуючи себе як православне слов'янство?!

Одні вчені демонізували етнос, інші його «поховали», а він продовжує витупати активним суб'єктом суспільних практик, обговорюватися в експертному товаристві як існуюче поняття, яке «чогось хоче». Ще більш плутанини вносить назва «нація», яка перетворилася із аналітичної характеристики до елементу найбільш поширених спекуляцій та маніпуляцій (Г. Касьянов). Саме тому з боку сучасних конструктивістів ці категорії не стільки пропонується підвергнути ревізійному, скільки зняти з «порядку денного» через полісемантичність, а тому – невизначеність (Р.Брукбейкер).

В той час як суспільства чекають від етнологів актуальної чіткості, ми відмовляємося надавати прості відповіді на складні питання. Корпоративні спостереження над природою етнічності демонструють таку ж саму різноспрямованість, яку ми бачимо у повсякденні та минулому досвіді.

Поки йдуть баталії (на жаль, не тільки вербальні) про «національні ідеї», етнологія продовжує наділяти етнографічним архаїзмом свої тексти. Прецедент колишнього домінує над сучасними реаліями, не кажучи про тенденції майбутнього. Впевнено себе відчувати у звичних понятійних межах чогось усталеного, експлуатуючи специфічність культур, народів, регіонів, груп. При тому на задній план відходить важлива соціальна функція народознавчої науки – підкреслення єдності, наполягання на гуманістичному гаслі – «усі ми люди». Саме амбівалентне співвідношення самобутності та однаковості утворило дисципліну, проте, з часом, частина з етнологів вирішила, що без етносів втрачається предмет дисциплінарної уваги, а тому – використання понятійного апарату «іншості» і виступає домінуючим. Ці тенденції проілюстровані в аналітичному огляді, що був присвячений наданням властивостей етнічності матеріальному побуту [63].

Теоретичні обрії пошуків методів пізнання «людини у культурах».

Перехідний час утворення та розвитку одеської етнографічної школи характеризується бурхливими дискусіями щодо предмету та методу народознавчої науки в Україні та Світі. Академічні дебати не стільки ставлять під сумнів базові категорії та інструментарій пізнання, скільки характеризуються активним пошуком їхнього більш досконалого наповнення, перевірки «нових сенсів». В українській історіографії ревізійнізм не поширюється на сакральні поняття «етнос», «поле», «ідентичність» тощо. Вони вважаються маркерами дисциплі-

нарної стабільності, які потрібно корегувати лише із «національною доцільністю».

Активно займаючись конструктивізмом на практиці, національна корпорація ритуально відтворила радикальний схоластичний примордіалізм. Взавши хрестоматійні категорії останнього, увірували в їхнє споконвічне значення, вмонтувавши їх механічно до актуальних пояснень. Фундаментально виглядають дисциплінарні камлання про «єдність української нації», яке інколи фольклорно підкреслюється наявністю «інших» у цьому моноліті (особливою повагою користуються кримські татари). Таким «лакмусовим папером», наприклад, виступає питання про «русинів». Їх, як субетнічну спільноту, не сприймають разом із демократичним інструментом власного самовизначення. Взагалі цю ознаку етнічності загнали у глухий кут – її потрібно емансипувати, оскільки залишається лише тотальна єдина форма (гетеро)ідентичності для усього населення багатоетнічної держави.

Цей офіційний етнологічний мейнстрим співіснує із цілою купою регіональних осередків та окремих вчених, які намагаються вписати свої візії пізнання різноманіття до новітніх прийомів соціокультурної антропології. Яскравими прикладами цієї тенденції виступають праця О. О. Боряк [1] чи діяльність видавництва «Дуліби» [45]. Так вже сталося, що в Одесі співіснують різні напрями сучасної народознавчої науки. Наша група дослідників орієнтується саме на декларуванні поліфонії як феномену сучасної людини-культури та намагається вивчати не стільки примордіальну етнічність, скільки її конструктивістські прояви.

В цьому контексті нам «пощастило» із «полями»: Буджак та Одеса є як раз такими регіонами, де етнічності ще функціонують в обох вимірах. З одного боку, природна «традиційність» культур не ставиться під сумнів фактами їхнього відтворення (майже - примордіальність); а з іншого – вимагає постійного перенавантаження форми їхньої репрезентації (конструктами виступають символи, стереотипи, звичаї, що сприймаються як забарвлені специфічністю). Ці майданчики «вигадування споконвічності» стають значними евристичними полігонами не лише у масштабах області, але й можуть значно деталізувати наукові уявлення про генезу та перманентне формування особливості культур як історичну динаміку розвитку людства.

У той час, коли академічна спільнота долає примхи націоналізму чи дискутує про ефективність інтернаціоналізму/мультікультуралізу-

му, нам пощастило робити свої професійні спостереження середовищ, в яких лабораторно переконливо співіснують окремі комплекси людських практик.

Ми вже мали можливість викласти теоретично-методичні пошуки нашого центру, а також реальні історіографічні колізії осередку [41]. Досвід останніх п'яти років, який виявився досить результативним, виступає тут предметом аналізу, продовжуючи усвідомлення проблемно-тематичних пошуків.

Ключовою категорією наших досліджень слід вважати «крос-культурність», яка вслід «за полем» стала основною операційною схемою професійних узагальнень. Залишаючи право на укладання емпіричного матеріалу у векторах «етнічних культур», розуміючи їх умовність та сегментарність: субкультурність, соціальні практики, пакетність руйнують тоталітарність погляду на людину як «заручника» культури походження (Р.Барт, П. Беккер, М.Фуко). В особі стільки культур, скільки вона засвоює протягом як соціалізації, так й активної діяльності. Це емансипує плюралістичний дискурс на конкретні прояви культурно-побутових традицій, дозволяючи розглядати персону у безлічі її контекстуальних зв'язків, підриваючи домінування виключно етнічних факторів у відтворенні традицій. Таким чином предметом уваги стає «людина у культурах; культури в особах», що повністю укладається у межі дисциплінарного поля соціокультурної антропології.

Крос-культурність пріоритетно належить психологічним та лінгвістичним аспектам розвитку гуманітаристики (М. Мід, Р. Тріандіс, Р. Нолл тощо)[93; 98]. Масштабні простори та дистанції, які конкретизуються на індивідуальному досвіді мислення та мовлення, все більше ставали предметом науки [10]. Ця крос-культурність окремої людини розглядалась в її внутрішньому світогляді або на рівні певних країн. Внутрішньонаціональний та, водночас, метаєтнічний рівні інтеретнічності не знаходили свого місця у таких рефлексіях. Прагматика освіти (соціальна та індивідуальна) ігнорувала фактичну крос-культурність такої природи. Варіативність людських практик забезпечується цілою сукупністю факторів та створює величезну кількість мережових інституціонально-оказіональних форм. У таких обставинах важко сприймати культуру як чітко визначений ареал із зрозумілими кордонами. Проте це не знімає актуальності з потенціалу крос-культурного аналізу. Як слушно стверджував сучасний укра-

їнський вчений: він «полягає, по-перше, в порівнянні двох або більшого числа істотно відмінних фактів, по-друге, у визначенні впливу культурних умов на поведінку, по-третє, в установленні системної залежності між культурними та поведінковими змінними. Таким чином, завдання полягає в тому, як дві системи на рівні групового та міжособистісного аналізу співвідносяться одна з одною» [70, с. 101].

Ще раніше ефективність такого підходу продемонстрував В. О. Тішков. Одна з його вже хрестоматійних праць [79] в українській площині або не відрефлексована взагалі, або сприймається дуже схематично-радикально. Різноманіття як принцип організації Світу та етнічність лише як один із проявів феномену соціальності – ще малоусвідомлений інструментарій наукового пізнання щодо українських експертів [79]. Саме у такому контексті ми розгортали свої регіональні проекти.

Протягом 2013-2018 рр. вийшли друком сотні статей та десятки монографічних досліджень, які підготовлені нашим осередком. У 2016 р. ми вирішили об'єднатися у «ЦИМЕС» (Центр історії, міграціології, етнології та соціології) – це був такий евфемізм, який приховував нашу схильність до трансдисциплінарного пізнання крос-культурної антропології. Якщо ми визнаємо реальність мережевого співіснування людських практик, навіщо створювати ієрархічні структури академічних стратегій та інституцій?! Можна залишатися формально у межах класичних корпорацій, сповідуючи при цьому свою прихильність до евристичних уподобань новітніх напрямів.

Це разом із діапазоном крос-культурності яскраво демонструють колективні монографії. Зокрема, «етнографічну крос-культурність» одного із субетнічних варіантів болгарської культури ілюструє «Чушмелій: історія та культура». У цьому виданні розкриті рівні варіативності яскравої групи у контекстах історичного розвитку, географічного розташування, етнокультурної процесуальності тощо. Шляхом загальноновизнаних корпоративних сюжетів встановлене різноманіття діахронних та синхронних практик спільноти, представники якої мешкають у Болгарії, Румунії та Україні (Бессарабія та Надазов'є).

«Етнічній та популяційній крос-культурності» в узагальненнях було надано належне у книзі «Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одессины». Вона підводила певні підсумки нашого 20-річного історико-етнографічного студіювання цього регіону. Зосередившись на загальнорегіональній мінувщині та формуванні спільного культурно-побутового комплексу

традицій, не забули про їх забарвлення окремими спільнотами. За етнічним принципом були надані нариси складання та розвитку 10 етнічних груп. Ці варіанти охоплювали не тільки актуальну ситуацію, однак й намагалися розкрити історичну крос-культурність та її прояви. Наприклад, наївно уявляти себе Буджацьку культуру без значного впливу досвіду німецької, єврейської чи грецької спільнот. Хоча зараз вони усі є фактами історії для регіону, але залишаються істотними факторами не тільки прагматичних, але й символічних аспектів життєдіяльності та ідентичності населення Буджаку.

Зовсім інший підхід до крос-культурності - «урбанізаційний», виступив предметом розгляду в іншій монографії «Этнология Одессы в исторической и современной перспективах». Розпочавши роботу у межах програми «Багатолика Одеса» (з 2015 р., підтримка - «Інкор»), ми планували пряму аналогію «Буджаку». Однак, виявилось, що у міському середовищі етнічність значно розширює свої діапазони. На відміну від існуючих академічних стереотипів про нівелюючу роль міст у відтворенні етносів, з'ясувалось прямо протилежне: Одеса була місцем розквіту етнічності. Щоправда, прояви цієї виразності дуже важко фіксувати та аналізувати звичайними прийомами етнографів. Ось чому ми, вслід за англомовними вченими, за ініціативою наших чеських партнерів (особливо – д-ра Петра Лозовюка), вирішили спробувати простежити субкультурну варіативність, застосовуючи поняття «соціальні практики». Саме такий принцип покладений у розгляд феномену одеської спільноти.

Окремі здобутки регіонального центру були схвалені в інших осередках міжнародного наукового товариства. Яскравим прикладом цього є включення результативних досліджень в якості розділів до колективних монографій. Зокрема, студіювання історично-антропологічних реконструкцій господарства, розкриття евристичного потенціалу письменних джерел щодо етнографічних сюжетів екологічного спрямування, а також специфічності народних медичних знань увійшли до праці американських колег [95; 97]. Аналогічно проведені основні етнокультурні характеристики липован як субетнічної (етноконфесійної) спільноти та формування болгарської групи у Бесарабії знайшли свій «попит» у польських вчених [90; 96].

Традиційна методологія пізнання крос-культурності у категоріях «Lands-between Studies» знайшла своє логічне продовження у низці етнополітологічних робіт [21; 25; 26; 29]. Продемонстровано, що

в умовах полікультурності та транскордоння суб'єктність виступає важливою характеристикою соціальних та інституціональних форм. Яскраво це проілюстровано щодо багатолікості Бессарабії та варіативності її регіональної культури [19; 23].

Проблемно-тематичні напрями: огляд здобутків 2013-2018 рр.

Монографічні колективні праці у повній мірі віддзеркалюють індивідуальні пошуки дослідників. Кожен із них, розробляючи власні проекти, має спільні горизонти, в яких спробуємо прослідкувати схожість методологічних принципів.

Перспективним напрямом досліджень виступили фотоматеріали із сімейних збірань («аматорські фото» та «сімейні фотоальбоми»). Їх розглядаємо одразу у трьох контекстах: як явище культури (онтологічний вимір) [12; 14; 15; 16; 92]; як метод-інструмент (гносеологічний) [17; 18]; як джерело (евристичний) [11; 13]. Компаративний підхід (за різними етнокультурними групами, за сільськими та міськими традиціями, за стадіальними формами розвитку) виводить візуальні свідчення минулого до аналітичних схем антропологічного напрямку.

Сюди ж слід додати намагання зорієнтувати етнографічні прийоми щодо аналізу особистого нарративу. Саме вони ефективно зміщують акцент з проблеми достовірності до питання репрезентації реальності у спогадах як конструктивних дискурсах [66]. В іншому аспекті – використання його в якості джерела – ці ж спогади в якості опитування можуть виступати надійними даними щодо реконструкції побуту [84; 75].

Вивчення урбаністичного середовища Одеси призвело до активного формування антропологічного інструментарію, наповнення міських реалій характерним для антропології «пошуком людини» у контекстах повсякдення. Зокрема, інтенсифікувалися прийоми студіювання торгівельної субкультури, водночас, в історичних та актуальних контекстах [61; 62; 94]. У жанрі автоетнографії ця практика включена до вивчення міської системи харчування одеситів – продемонстровано вплив грецької та болгарської кухні на генезу та функціонування продуктів і страв у місті [48; 49].

Жанр автоетнографії є досить новим для пострадянського простору взагалі та українського наукового середовища зокрема. Тому закономірною є полеміка щодо його сутності (форма самоопису чи додатковий прийом, «незаангажоване інтерв'ювання» тощо), наукової точності та форм («евокативна автоетнографія», «шира автоетнографія», «автоетнографія-перфоманс» чи інше). Але якщо виникає

так багато питань, це не заперечує доречність, а навпаки актуалізує звернення до такої форми досліджень.

Певним дослідницьким викликом разом з поєднанням автоетнографічних студій та використанням першоджерел стало дослідження субкультури морячок [72;73], аналіз специфіки їх повсякдення та окреслення векторів наукового дослідження й перспектив цього напрямку, який поки що не отримав належного місця серед європейських та вітчизняних студій.

Проведені продуктивні спостереження над «новими» етнічними спільнотами Одеси та механізмами їхніх адаптаційних моделей, факторів їх відтворення [28]. Ці актуальні реконструкції, значною мірою, дозволили не лише встановити новітню етнологічну реальність міста, але й надати методологічний матеріал щодо «поведінки» груп в урбаністичному крос-культурному середовищі.

Методи вивчення народної лікувальної практики у сільських поселеннях регіону [67; 69] було перенесені до студіювання в Одесі. Вдалося створити візію, яка дисциплінарно знаходиться на межі фольклористики та етнології, показати роль сучасного ньюслору у функціонуванні архетипів серед міщан [68].

До класичних історичних сюжетів щодо Одеси та її населення були застосовані («імпортовані») етнографічні прийоми пізнання. Зокрема, продемонстровано їхню ефективність в аспектах функціонування історичної пам'яті міщан [56]. Це укладається в один з актуальних напрямів європейської урбаністики [83;85].

Принципово новими й за емпіричним матеріалом, й за спостережливим та експериментальним інструментом його збору виступили дослідження новітніх «переформатувань» міських свят. Так, одеський матеріал святкування Дня Перемоги 2014-2015 рр. було включено до крос-культурного контексту всієї України [42]. Інертність у традиціоналістичному середовищі була продемонстрована на матеріалах радянських святкових практик у старообрядницькому (релігійному) середовищі [35].

Вже традиційними є студіювання етнічних спільнот Одещини та їхньої культурно-побутової виразності. У цьому плані узагальнені пілотні експедиційні дослідження компаративного змісту. Їхньою метою є встановлення часу, обставин та географії виходу болгар-переселенців різних груп. В результаті архівного пошуку такі дані реконструйовані щодо болгар-туканців, ці свідчення перевірені на різних

типах джерел [3;4;9]. Певною мірою відпрацьована метода формування наукової гіпотези, її аргументація та апробація на польових та археографічних матеріалах.

Продовжено дослідження матеріального побуту болгар. Так, удосконаленні семіотичні ознаки орнаменту та їхнє значення щодо етнографічного районування болгар Південної України [57].

Ті ж самі болгары України виступили продуктивною площадкою щодо виявлення крос-культурності у діаспорних утвореннях [27;31]. Подібна крос-культурність розглядалася за напрямками зв'язків: між метрополією та «міграційними» спільнотами, між етнічною групою та «ною» Батьківщиною, між різними етнокультурними об'єднаннями в історичній динаміці. Хрестоматійні «традиції та інновації», «трансформації та фактори сталості» поступово змінюються на конструктивістські прийоми аналізу. Яскраво це проілюстровано на матеріалах свят та календарного комплексу дат болгар [44; 80; 81; 82].

Ці положення ідеографічно були перевірені на конкретному полікультурному варіанті албансько-болгарсько-гагаузького Каракурту (Буджак) [38;39;40]. Саме у такій локальній крос-культурності стало можливим поставити питання про спільність та особливість сприйняття архетипів у новітніх умовах.

Деталізовані антропологічні знання про соціальні практики та інституції, що сформувалися серед «задунайських колоністів» та їх нащадків [6;7]. Головні акценти були зміщені на трансформаційних крос-культурних контекстах тенденцій модерного часу. Особливо інноваційним слід вважати емпіричні матеріали та методика їхнього отримання щодо сучасних міграційних настроїв, обставин та факторів [5;8;91].

На матеріалах болгар та інших «старих»-«нових» діаспор було прослідковано новітні фактори і моделі функціонування інституціональних форм в них, репрезентації та лобювання, соціальні практики співіснування у крос-культурному оточенні [22;24;30].

Невелика, але самобутньо-яскрава група албанців виступила важливим полігоном для відточення конструктивістських засобів пізнання етнічності. Це перевірено як у традиційних, так й модерних прояхах етнічної культури [36;37].

В контексті вивчення етнічних груп Одещини було простежено дію механізму репрезентації етнічності у віртуальній площині. Зо-

крема, на матеріалах соцмереж, які останнім часом стають популярним майданчиком не лише для спілкування зі «своїми», але й для пошуку, активізації, конструювання або одним із засобів репрезентації етнічної належності [74].

Останнім часом Інтернет вийшов далеко за межі свого утилітарного використання в якості засобу пошуку інформації чи комунікації, а перетворився на своєрідне соціокультурне середовище. Сучасні науковці активно стали його «експлуатувати» як специфічне «поле» чи задля пошуку проявів різних типів ідентичності – як то локальної, регіональної, етнічної т.ін., або задля простеження специфіки відображення реальності у віртуальному дзеркалі. В нашому випадку були зроблені спроби виявити особливості «віртуального віддзеркалення» як побутування окремих соціальних груп (зокрема, морячок) [71], так і образу цілого міста – в даному випадку Одеси [89, с. 332-357].

Певним інтегруючим засобом міжкультурної комунікації на даний момент є не лише Інтернет. І як це не дивно здається, є ще одна, досить давня та розповсюджена вербальна форма, яка набула рис ритуалу і досі є популярною – це тости. Вдалося провести своєрідний «моніторинг» цього специфічного фольклорного жанру з позицій їх статевовікового, соціального, професійно-корпоративного спрямування, тематичної варіації, проведено їх класифікацію, виявлено специфіку певних типів тостів і особливості етикету виголошення та ритуальної складової [77].

Окрім нових сюжетів студіювання не втратили своєї популярності і традиційні. Зокрема, продовжено дослідження своєрідності обрядів життєвого циклу окремих етнічних груп України. В дано випадку йде мова, по-перше, про здійснення комплексного обстеження поховальної обрядової практики болгар України[32]. По-друге, також на болгарському (точніше – бессарабському) матеріалі проведено аналіз відображення гендерних ролей як архетипів етнічної культури в контексті обрядів життєвого циклу [76]. По-третє, окреслено важливість подолання стереотипу сприйняття селянської культури, який ствердився у дискурсі Модерну, що є важливою складовою процесу формування нової світоглядної парадигми, яка, базуючись на міждисциплінарному підході, дозволить переосмислити єдність історії людства в його різноманітті [87].

Продовжуючи студіювання феномену етноконфесійності та його семантичних характеристик на прикладі однієї з яскравих таких груп

– росіян-старообрядців, вдалося провести методологічні узагальнення історіографічного досвіду їхнього наукового вивчення [53;55;58]. Було проведено аналітичну характеристику випадків «таємної мови» (факти шифрування думок) у релігійному середовищі, що переслідуються представниками зовнішнього світу [51].

Продовжено археографічне введення до наукового обігу оригінальних польових джерел [52;59;64]. Зокрема, слід відзначити виявлення, попередня каталогізація та археографічна обробка т.зв. «Мазаракіївського архіву» (зібрання корпусу документації Ізмаїльської та Кишинівської єпархій РПСЦ у Покровській общині м. Кишинів) [34]. Ці понад 300 папок містять унікальні безпосередні свідчення радянської старовірів, їхньої життєдіяльності протягом другій половині ХХ ст., еволюцію конфесійної структури та історичний досвід понад 30 общин, а також біографічні дані представників релігійних центрів Бессарабії та України.

Незважаючи на формальне закінчення процесу пізнання генези групи та її культурно-побутових характеристик [60], тема виявила значний потенціал на майбутнє. Зокрема, вдалося вписати історію групи до загальних сюжетів минувщини Причорномор'я [54] та Центральної Європи [65], а також порівняти історичну свідомість групи (в обставинах «безписемних» або фольклорних її версій) з офіційними нарративами, вписати до феноменів колективної пам'яті [50].

Таким чином, в контексті соціальних колізій етнічності в епоху глобалізації, пошуку адекватних категорій для опису сучасних етнічних явищ та характеристики сучасного побутування людини у культурах найбільш доречною та вдалою виявляється саме категорія «крос-культурності» з її поліваріативністю. Як показує досвід наукового доробку представників одеської етнографічної школи, накопичений за останні п'ять років, на прикладі Одеси та Одещини, можна простежити механізм функціонування різних типів крос-культурності, а саме «етнічної», «історичної», «урбанізаційної», «локальної», «віртуальної», «діаспорної», у варіанті соціальних практик міського середовища.

INTERNATIONALISM VS MULTICULTURES: SOCIOCULTURAL ANTHROPOLOGICAL RESEARCHES IN ODESSA OF END OF XX - BEGINNING OF XXI OF CENTURY

The experience of the last five years (2013-2018), carried out by the cell of Odessa ethnographic school, comes forward as the article of analysis. As a key category of researches the race-level of culture, through that the review of historiography work of scientists is conducted, comes forward exactly. In research studios the different types of cross-country race level of culture are shown: “ethnic”, “historical”, «urbanist», “local”, “virtual”, “diaspore” and in the variant of social practices of municipal environment. The review of problem-thematic directions of researches is carried out: research of potential in fotoreferences and personal narrative, study of trade and sailor’s subcultures, exposure of specific of the “Odessa kitchen”, tracing of mechanism of adaptation of new ethnic associations of Odessa, study of modern ritual practices in correlation with traditional. Successfully traditional directions proceed: study of ethnic associations of Odessa region and them cultural and welfare expressiveness, phenomenon of ethnoconfessional, introduction to scientific turnover of new original sources.

Key words: *Internationalism, Multicultures, Cross-culturies, Ethnicity, Directions, Odessa and Region, Ethnic groups, Subculture.*

Список використаної літератури

1. Боряк О.О. Україна: етнокультурна мозаїка. К.: Либідь, 2006. 328 с.
2. Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины. – Одесса: PostScriptUm – СМІЛ, 2014. – 744 с., илл.
3. Ганчев А., Мильчев В., Пригарин А. Локализиране на балканската прародина на българите туканци от Бесарабия и Таврия според писмени и фолклорни източници // Български фолклор. – София, 2016. – Год. XLII. – Кн. 1. – С. 25-51.
4. Ганчев А.И., Мильчев В.И., Пригарин А.А. Специфика миграционной активности населения региона «Сърнена Средна Гора» на рубеже XVIII–XIX вв. и ее влияние на формирование болгар-

- скої общини «туканцев» в Южной Бессарабии // REVISTA DE ETNOLOGIE ŞI CULTUROLOGIE. – 2015. - Vol. XVII. - С.57-64.
5. Ганчев О.І. Між Україною та Болгарією: навчальні настрої та студентські міграції болгарської молоді Південної Бессарабії // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Серія соціологія і політичні науки. – Т.18. – Випуск 2.(18) – Частина 1. – 2013. – С.201-205.
 6. Ганчев О.І. Особливості змін в інституті сім'ї болгар Південної Бессарабії у період соціалізму // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Соціологічні науки. – 2013. - №1.
 7. Ганчев О.І. Особливості соціальної адаптації болгар-переселенців у соціокультурному просторі Південної Бессарабії // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць – Вип.57. – Запоріжжя: Класичний приватний університет. – 2013.
 8. Ганчев О.І. Учбові міграції із України в Болгарію: «криза» ідентичності у студентів-болгар Бессарабії // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Серія соціологія і політичні науки. – Т.18. – Випуск 3.(19) – 2013. – С.37-46.
 9. Ганчев О.І., Мільчев В.І., Прігарін О.А. «Туканци»: питання формування однієї субетнічної групи болгар України // З любов'ю до народів: Ювілейний збірник на пошану члена-кореспондента НАН України Всеволода Івановича Наулка з нагоди 80-річчя від дня народження. - К., 2013. - С.95-108.
 10. Гончаров В.И. Основные проблемы межкультурной коммуникации и кросскультурной лингвистики // Studia Linguistica. Випуск 4/2010. С.439-447.
 11. Дмитрюк В. В. Весільна фотографія як етнографічне джерело: на прикладі сімейних фотоальбомів мешканців Одеської області. / В. В. Дмитрюк // Вісник Харківського університету імені В.Н.Каразіна, серія “Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – 2014. – №1119. – Вип.18 – С.79-87
 12. Дмитрюк В. В. Семейный фотоальбом современного одессита // Фронтири міста: історико-культурологічний альманах / ред. В.В. Грибовський. - Дніпропетровськ: Герда, 2015. - Вип. 4. - С. 149-162.
 13. Дмитрюк В. В. Трансформация на семейната обредност на българите от Катаржино (Червонознаменка) според примера на семейни снимки / В. В. Дмитрюк // Българска етнология. – 2014. – № 2. – С. 215-229
 14. Дмитрюк В. В. Фотография как образ современного города: практики горожан и туристов (на материалах города Одесса) // Чело-

- век в истории и культуре. Мемориальный сборник научных работ в память лауреата Государственной премии Украины, академика РАЕН, профессора, доктора исторических наук, Владимира Никифоровича Станко / Отв. ред. А.А. Пригарин. Одесса: Ирбис, 2017. – С. 466-473.
15. Дмитрюк В. В. Фотографія як явище в етнічних культурах: огляд історіографічних підходів. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. – Вип. 4, 2012 – С.36-39
 16. Дмитрюк В.В., Пригарин А. А. Фотографии в сакральном пространстве дома: материалы православных-иннокентьевцев // Журнал этнологии и культурологии – Том XVIII – 2015 – С. 21-29.
 17. Дмитрюк В.В., Пригарин А.А. Бессарабские семейные альбомы: методика обработки // «Știință, educație, cultură», conferință științifico-practică internațională (2; 2018; Chișinău). Conferința științifico-practică internațională «Știință, educație, cultură» = Международная научно-практическая конференция «Наука, образование, культура»: Посвященная 27-ой годовщине Комратского государственного университета: Сборник статей: [ed. a 2-a: în 2 vol.] / науч. ком.: Захария С. К. [и др.]. – Комрат: КГУ, 2018 (Tipogr. «A&V Poligraf») – С.315-318.
 18. Дмитрюк В.В., Пригарин О.А. Етно/Фотографія в антропологічних перспективах: методи опрацювання приватних зібрань // Народознавчі зошити. – 2015, № 6 (126). – С.1420-1424
 19. Коч С.В. «Свои» и «чужие» в Бессарабии: коммуникационная среда и коммеморативные практики // XII Конгресс антропологов и этнологов России: сб. материалов. Ижевск, 3–6 июля 2017 г. / Отв. ред.: А.Е. Загребин, М.Ю. Мартынова. – Москва; Ижевск: ИЭА РАН, УИИЯЛ УрО РАН, 2017. – С. 319
 20. Коч С.В. Идентификационные стратегии на болгарите в Украина // Българска етнология Год. XLII 2016 Кн. 4 Българска Академия на науките Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей – БАН Тема на броя Българите в Бесарабия и Таврия С. 520 – 537.
 21. Коч С.В. Методологические проблем локально-региональных и приграничных исследований // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 61. – К.: Ін-т Держави і права ім В.М.Корецького НАН України, 2013. – С.460 – 467. /Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_61_75
 22. Коч С.В. Механизм социальной презентации диаспор: этнические

- лобби и группы давления (на примере Одесской области) // По-стфактум: историко - антропологічні студії. Етнічне, соціальне, політичне: перехрестя просторів - Одеса, 2013. - № 3 – С. 31 – 46.
23. Коч С.В. Региональная система Бессарабии: геополитические статусы и практика // Регіональна політика: історичні витоки, законодавче врегулювання, практична реалізація (зб. наук. праць) Вип II. Матеріали Другої міжнародної конференції (Київ, 14-15 грудня 2016 р.) / Мін-во освіти і науки України, Київ. Нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. – Київ «Економічна думка», 2016. – в 2-х ч. – Ч.1. – С. 193 – 199.
24. Коч С.В. Социально-культурная презентация региональных этнокультурных групп как механизм лоббирования интересов (на примере Одессы) // Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика Вип.ІІІ. Матеріали Третьої Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 – 23 листопада 2017р) / Мін-во освіти і науки України, Київ. Нац.ун-т будівн.і архіт-ри та ін. «Бескиди» - 2017. Ч. I - С. 305 – 310.
25. Коч С.В. Субъектно-объектные отношения в процессах структурирования пограничья (на материалах исследования Бессарабии) // Перекрестки. Журнал исследований восточноевропейского Пограничья – № 1-2, 2015 – С. 11 – 32
26. Коч С.В. Субъективно-объективные отношения в процессах структурирования пограничья (на материалах исследования Бессарабии) // Человек в истории и культуре. Мемориальный сборник научных работ в память лауреата Гос.премии Украины, академика РАЕН, профессора, доктора исторических наук В.Н.Станко / отв ред. А.А.Пригарин. – Одесса: Ирбис, 2017. - С. 554 – 573.
27. Коч С.В. Трансформации идентификационных стратегий болгар Украины: социально политические условия и адаптационные практики // Політичне життя. – 2017 – № 4 – С. 58 – 70. ISSN 2519-2949 – [Електронний ресурс] – Режим доступу // file:///C:/Users/User/Downloads/4942-9926-1-SM%20(3).pdf
28. Коч С.В. Узун Ю.В. Адаптация этнокультурных групп в Одессе: социальные практики «новых диаспор» // Человек в истории и культуре. Мемориальный сборник научных работ в память лауреата Гос. премии Украины, академика РАЕН, профессора, доктора исторических наук В.Н.Станко / отв ред.. А.А.Пригарин. – Одесса: Ирбис, 2017. - С. 634 – 646.
29. Коч С.В. Функциональные возможности пограничья в исследовательских стратегиях // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 64. – К.: Ін-т Держави і

- права ім В.М.Корецького НАН України, 2014. - С.447 - 451/ Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_64_65
30. Коч С.В. Этническое лоббирование как социальная практика в пограничье (на материалах исследования Бессарабии) // Перекрёстки. Журнал исследований восточноевропейского Пограничья – 2014. - № 1–2. - С.46 – 65 // Режим доступа: http://www.ehu.lt/files/CrossRoad_1-2_2014s.compressed.pdf
 31. Коч С.В., Стоянова Г.М. Болгарська етнокультурна група Одеси: досвід соціокультурної адаптації. Дриновський збірник. – Том 9. – Харків – Софія – 2016 – С. 128 -135.
 32. Красько Наталя Сергіївна Поховально-поминальна обрядовість болгар України: територіальні та субетнічні варіанти: Дис. ... канд. іст. наук : 07.00.05 - етнологія / НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознавства. - Львів, 2014. - 200 с.
 33. Кузьміна Сніжана Борисівна Трансформації етносоціальної структури населення Бессарабії (перша половина XIX ст.): Дис. ... канд. іст. Наук : 07.00.02. – всесвітня історія / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2015. - 198 с.
 34. Лунева О.К., Литвинова Н.В., Пригарин А.А. Обзор «мазаракиевского» архива Кишиневской старообрядческой общины // Современное старообрядчество Молдовы: книжность, традиции, хозяйство. - М.: Археодоксия. 2017. - С.93-106.
 35. Младинова И. Пасха vs 8 марта: праздничная культура старообрядцев в условиях социализма (по материалам с. Мирное, Кильского района) // Липоване: история и культура русских старообрядцев – Вып.10. – Одесса-Измаил, 2013. – с.152-155.
 36. Младинова І. «Створюючи албанців» актуальні етнічні практики с. Жовтневе, Болградського району. // Матеріали 70-ї звітньої студентської наукової конференції ОНУ імені І.І. Мечникова. Секція: історичні науки. 24 квітня 2014 р., Одесса. – Одеса, 2014. – с. 90-95.
 37. Младинова І. Албанці України в науковій літературі //Матеріали 67-ї звітньої студентської наукової конференції ОНУ імені І.І. Мечникова. Секція: історичні науки. 27 квітня 2014 р., Одесса. – Одеса, 2011. – с. 72 – 83.
 38. Младинова І. Діти як суб'єкти/об'єкти календарних обрядів: за матеріалами с. Жовтневого Болградського району, Одеської області//Матеріали 69-ї звітньої студентської наукової конференції ОНУ імені І.І. Мечникова. Секція: історичні науки. 25-26 квітня

- 2013 р., Одеса. – Одеса, 2013. – с. 39-43.
39. Младінова І. Святкування Бабінден в селі Жовтневому, Болградського району, Одеської області // «Одіссос» актуальні проблеми історії, археології та етнології. Матеріали 5-ї міжнародної конференції Одеські читання -2013. – Одеса, 2014. – с. 52-55.
 40. Младінова І. Трійця у календарній обрядовості на перехресті культур (матеріали с. Жовтневого, Одеської обл.) // Българите в Северното Причерноморие: изследованя и метериали. – Т. 13. – Одеса-В.Тирново, 2013.– с. 259-265.
 41. От етнологии к социокультурной антропологии: к 20-летию создания В.Н. Станко этнографической школы в Одессе (библиографические материалы) / Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова; Лаборатория археологии и этнографии Степной Украины / Отв. ред. А.А. Пригарин. – Одеса: Postfactum, СМІЛ, 2013. – 184 с., илл.
 42. Пастушенко Т. В., Титаренко Д.М., Чебан О.І. 9 травня 2014-2015 рр. в Україні: старі традиції – нові церемонії відзначення // Український історичний журнал. – вип. 3 / [голов. ред. академік НАН України В.А. Смолій]; НАНУ, Інститут історії України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – К., 2016. – С.106-125.
 43. Петрова Е. «Маркеры толерантности» в конструировании фантомных границ (опыт одесского региона) // Этничная, моўная і культурная разнастайнасць у сучасным грамадстве. – Могилев, 2014. – С.83-90.
 44. Петрова Е. Персональные праздники в современной календарной системе: опыт сосуществования традиционных и современных ритуальных практик в среде славянского населения Юго-Западной Украины // Человек в истории и культуре. – Одесса: Ирбис, 2017. – С. 647-657.
 45. Поле: збірник наукових праць з історії, теорії та методології польових досліджень / За наук.ред. М.Гримич. - Т.1-2. – К.: Дуліби, 2014-2018.
 46. Политика самостоятельности: мультикультурные автономии в Латинской Америке и других регионах Мира / Сост. Лео Габриэль. М., 2008.
 47. ПОСТФАКТУМ: історико-антропологічні студії. - Одесса, 2013, № 1-4.
 48. Пригарин А. Балканските акценти“ на одеския „Привоз“: към въп роса за етническите компоненти в градската кухня // БЪЛГАРСКА ЕТНОЛОГИЯ. – 2016. - Кн. 4. – С.583-595.

49. Пригарин А.А. «Балканские акценты» Одесского Привоза: к вопросу об этнических компонентах в городской кухне // Традиционная культура. – 2015, № 4 (60). – С.32-40.
50. Пригарин А.А. «Народные предания» и «историография»: уровни исторического (со)знания липован // ШАГИ/STEPS: Журнал Школы актуальных гуманитарных исследований. – Т.2. № 4. – М., 2014. – С. 114-149.
51. Пригарин А.А. «Тайные» языки липован: примеры функционирования XIX - XX вв. // Культура русских-липован в национальном и международном контексте: Сб. докладов и сообщений Международного научного симпозиума ОРЛР (Тульча, 12-16 июня 2013 г.) / Ред. Ф. Кирилэ, С. Молдован. - Вып. VI. – Бухарест: «С.Р.Л.Р.», 2013. – С.413-420.
52. Пригарин А.А. «Церковная археография» в среде старообрядцев середины XX в.: по материалам Измаильской епархии // Старообрядчество: история и современность, местные традиции, русские и зарубежные связи: мат-лы VI Междунар. науч.-практ. конф. (г. Улан-Уэ, 7-8 августа 2015 г.). - Улан-Удэ: Изд-во Бурятского госуниверситета, 2015. - С.98-108.
53. Пригарин А.А. Актуальная историография старообрядчества в Республике Молдова // Духовное и историко-культурное наследие русских Молдовы. Сб.материалов научной конференции с международным участием, посвященной 25-летию создания сектора «Этнология русских» Центра этнологии Института культурного наследия СНМ (Кишинэу, 23 марта 2016 г.) / Научн.ред. Т.В. Зайковская. - Кишинэу, 2017. - С.73-76.
54. Пригарин А.А. Казаки-некрасовцы Османской империи в описании М.С. Чайковского (Мохаммеда Садык паши) // Дриновський збірник. Центр болгаристики та балканських досліджень ім. Марина Дринова ХНУ ім. В.Н. Каразіна, Інституту історії та балканістики БАН та Комісія істориків Україна – Болгарія. – Т.VII. – Харків-Софія: АИ «Марин Дринов», 2015. – С.147-157.
55. Пригарин А.А. Липоване и «Липоване...» в новейшей практике и историографии: опыт саморефлексии // Липоване: история и культура русских-старообрядцев. – Выпуск 10. – Одесса-Измаил, 2013. – С.3-18.
56. Пригарин А.А. Память о Св.Св. Кирилле и Мефодии в городском пространстве Одессы векторы трансформаций XIX – начала XXI вв. // Празникът на Кирил и Методий: пространства на духа / Ред.-съст. Е.Анастасова, Г. Лозанова, Ст.Становев. В 2-х т. – Т.1. – София: Парадигма, 2015. – С.185-196.

57. Пригарин А.А. Система орнаментации народного жилища болгар Юга Украины: от традиции к модерну // Орнаментака в артефактах традиционных культур. Материалы Пятнадцатых Международных Санкт-петербургских этнографических чтений. – СПб.: ИПЦ СПГУТД, 2016. – С.89-94.
58. Пригарин А.А. Старообрядцы Придунайских земель в исследованиях XIX в. – 1980-х гг.: историографические достижения и методологические проекции // Русские старообрядцы: язык, культура, история: Сб. статей к XV Междунар. съезду славистов / Отв. ред. Л.Л.Касаткин; Ин-т рус. яз. им. В.В. Виноградова РАН. – М., 2013. – С. 152-180.
59. Пригарин А.А. Старообрядческая община г. Одессы 1945-1962 гг.: по материалам архива Кишиневской епархии РПСЦ // Старообрядчество: история, культура, современность. - № 15. – М., 2015. – С.93 – 101.
60. Пригарин А.А. Формування етноконфесійної спільноти росіян-старообрядців у Нижньому Подунав'ї (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – Всесвітня історія / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2015. - 40 с.
61. Пригарин А.А. Формы репрезентации этнического и конфессионального в пространстве городской торговли (по материалам Одессы) // X Конгресс этнографов и антропологов России: Тез. Докладов. Москва, 2-5 июля 2013 г. / редкол.: М.Ю. Мартынова и др. - М.: ИЭА РАН, 2013. - С.153.
62. Пригарин А.А. Ритуально-знаковые аспекты торговой практики: на материалах одесского рынка // Традиционная культура. - 2014, № 1. - С.158-167.
63. Пригарин А.А., Коч С.В. Материальное воплощение этнического и проблема движения традиции // Творчество в археологическом и этнографическом измерении: сб.научн.тр. - Омск: Издательский дом «Наука», 2013. - С.89-94.
64. Пригарин А.А., Федорова А.И. О связях старообрядцев Румынии и Прибалтики между двумя Мировыми войнами: письма К.А. Мальшева и И.Н. Заволоко Ф.Е. Мельникову // Международные Заволокинские чтения. - Сборник 3. - Рига, 2014. - С.125-135, XVII – XXIV.
65. Пригарин О.А. «Благочестя землі Молдавської» у контексті старообрядницьких пошуків XVIII ст. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології та етнології: Зб. наук. праць /

- Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. – Вижниця: Черемош, 2016. – Т.2 (42). – С.280-296.
66. Серебрянникова Н.И. Личные воспоминания как способ конструирования социальной реальности // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Філософія. Політологія. - №9. – 2015.
67. Серебрянникова Н.И. Методологічні проблеми дослідження традиційної лікувальної практики серед населення Півдня України. // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. – Вип. 23. – 2015. – 213-215.
68. Серебрянникова Н.И. Реклама окултних послуг у сучасному місті: досвід антропологічного дослідження в м. Одеса // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, - 2016. - Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. - Вип. 23. – С. 102-108.
69. Серебрянникова Н.И. Час та простір в традиційній лікувальній практиці // Гілея. Науковий вісник. – Київ., 2016. – Вип. 115 (12). – С.222-227.
70. Стегній О.Г. Методологічні складності крос-культурних досліджень // Український соціум. 2013. № 2(45). С. 99-111.
71. Стоянова Г. Морячка в виртуальному відображенні // Человек в истории и культуре. Мемориальный сборник научных работ в память лауреата Государственной премии Украины, академика РАЕН, профессора, доктора исторических наук, Владимира Никифоровича Станко / Отв. ред. А.А. Пригарин. – Одесса: Ирбис, 2017. – С.607-613.
72. Стоянова Г. Морячки як соціальна група/субкультура (вектори наукового дослідження) // Поле: збірник наукових праць з історії, теорії та методології польових досліджень: у 5 т. / наук. Редактор М. Гримич. Київ: Дуліби, 2017. – Т. 2: Етнографія науки. Субкультури. Повсякдення. – С. 161-170.
73. Стоянова Г. Морячки: социальная группа, субкультура, жизненная стратегия // XI конгресс антропологов и этнологов России: сб. материалов. Екатеринбург, 2-5 июля 2015 г. – Москва; Екатеринбург: ИЭА РАН, ИИиА УрО РАН, 2015. – С. 465.
74. Стоянова Г. Репрезентация этничности в социальных сетях: конструирование реальности и идентичности на примере Одесской области, Республика Украина // Антропология медиа: теория и практика / Под ред. В.К. Мальковой, В.А. Тишкова. М.: ИЭА РАН, 2016. – С. 238-251.
75. Стоянова Г.М. Заздрити чи співчувати: нарративна інтерпретація

- жіночої долі у соціальній групі морячок // Усна історія (не)подоланого минулого: подія — наратив — інтерпретація: Матеріали міжнар. наук. конф., [м. Одеса] 8–11 жовтня 2015 р. / [Упоряд. Г. Грінченко]. — Харків, 2016. — С. 193-202. Режим доступу: http://oralhistory.com.ua/assets/images/documents/Event_the%20narrative_interpretation_2015_by%20page.pdf
76. Стоянова Г.Н. Гендерные роли как отражение архетипов национальной культуры в контексте обрядов жизненного цикла // Научный вестник международного гуманитарного университета Серия: История. Философия. Политология: сб. науч. работ. — Одеса: Фенікс, 2015. — Вип. № 9. — С. 45-50.
77. Стоянова Г.Н. Тосты как форма межкультурной коммуникации (из услышанного, подсмотренного, увиденного)// Творчество в археологическом и этнографическом измерении: сборник научных трудов. — Омск: Издательский дом «Наука», 2013. — С. 122-128.
78. Тишков В.А. Единство в многообразии: публикации из журнала «Этнопанорама» 1999–2011 гг. — Оренбург: Издательский центр ОГАУ, 2011.
79. Тишков В.А.; Реквием по этносу: исследования по социально-культурной антропологии. М., 2003.
80. Христов П., Петрова Е. «Свой» праздничный календарь у болгар Одесской области и украинцев Софии // Живая Старина. — Москва: Центр культурных стратегий и проектного управления, 2015. — С.13-16;.
81. Христов П., Петрова Е. Ролята на празничния календар при конструирание на идентичността в диаспората // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. — Київ, 2013. — Вип.23. — С.274-283.
82. Христов П., Петрова Е. Ролята на празничния календар при конструирание на идентичността в диаспората (на примера на българите в гр. Одеса и на украинците в гр. София) // По пътищата на етнологията. Сборник в чест на проф. д.и.н. Гатя Симеонова. — София: Проф. Марин Дринов, 2016. — С. 235-243.
83. Чебан Е.И. К вопросу изучения современных немецких исследований по городской антропологии // Человек в истории и культуре. Мемориальный сборник научных работ в память лауреата Государственной премии Украины, академика РАЕН, профессора, доктора исторических наук, Владимира Никифоровича Станко / Отв. Ред.: а. А. Пригарин. — Одесса: Ибрис, 2017. — С. 547-554
84. Чебан О. Застосування методу усної історії в дослідженні повсякденного побуту міщан Одеси // «Комунікативні горизонти

- усної історії»: матеріали Міжнародної наукової конф., [м. Переяслав-Хмельницький], 17-18 травня 2013 р./ [Упорядники: Г. Г. Грінченко, Т. Ю. Нагайко]. - Переяслав-Хмельницький, 2013. – С.208-211.
85. Чебан О. І. До постановки питання етнографічного дослідження міського побуту кінця ХХ – початку ХХІ сторіч у вітчизняній науці (торкаючись м. Одеси) // Современные гуманитарные и социально-экономические исследования: материалы первой междунар. науч.-практ. конф. (26–28 мая 2013 г.) : в 2 т. – Т.1: История, музейное дело; педагогика; математическое моделирование в социальных науках / науч. ред. К.В. Патырбаева, А.В. Попов, Е.Ю. Мазур; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2013. – С. 34-38.
86. Человек в истории и культуре. Мемориальный сборник научных работ в память лауреата Государственной премии Украины, академика РАЕН, профессора, доктора исторических наук, Владимира Никифоровича Станко / Отв. ред. А.А. Пригарин. – Одесса: Ирбис, 2017. – 694 с.
87. Черных И.Д., Стоянова Г.Н. Крестьянская культура в дискурсе Модерна (к проблеме преодоления исторических стереотипов) // Человек в истории и культуре. Мемориальный сборник научных работ в память лауреата Государственной премии Украины, академика РАЕН, профессора, доктора исторических наук, Владимира Никифоровича Станко / Отв. ред. А.А. Пригарин. – Одесса: Ирбис, 2017. – С.427-431.
88. Чужмелій: історія і культура. – Одесса: СимЕкс-принт. – 516 с.
89. Этнология Одессы в исторической и современной перспективах: Западно-чешский университет; Одесский национальный университет им.И.И. Мечникова / П.Лозовюк, А. Пригарин и коллектив авторов. – Одесса: Ирбис, 2017. – 388 с.
90. Ganchev A. Bułgarzy-przesiedleńcy w południowej Besarabii w pierwszej połowie XIX wieku // Bałkany na Ukrainie. Bułgarzy, Gagauzi i Albańczycy z ukraińskiego Budziaku. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego – Warszawa, 2013.
91. Ganchev A. Labor migrations from ukraine to finland: subjects of migrational services // Economic and Social Development. 25th International Scientific Conference on Economic and Social Development – « XVII International Social Congress (ISC-2017)», Moscow, 30-31 October 2017. – С. 749-757.
92. Kostrov A.V., Prigarin A.A. Photography as a Source for Comparative Research of History and Culture of Local Old Believer Groups in

- the First Third of the 20th Century (Through the Example of the Old Believers of Bessarabia, Buryatia and Tuva) // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. – 2016, №12. - P.2947-2963.
93. Naroll R. Handbook of Method in Cultural Psychology / R. Naroll, R. Cohen (Eds.). – New York : Natural History Press, 1970.
94. Polese A., Prigarin A. On the persistence of bazaars in the newly capitalist world: reflections from Odessa // The Anthropology of East Europe Review. - Vol.31, # 1 (2013). - P.110-136 <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/aeer/article/view/3694/3406>
95. Prigarin A. Fishing Traditions among Old Believers in the Danube Delta: Survival Strategies During the 19th Century.
96. Prigarin A. Lipowanie jako subetniczna grupa Rosjan-staroobrzędowców // Lipowanie. Kultura religijna I tożsamość naddunajskich staroobrzędowców / Praca zbiorowa pod redakcją Wojciecha Lipińskiego. - Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2015. - P.44-95.
97. Serebrannykova N. Traditional Medicine and its Evolution in Southern Bessarabia // The Biopolitics of the Danube Delta: Nature, History, Policies / Ed. Constantin Iordashi and Kristof van Assche. - Lanham-Boulder-New York-London: Lexington Books, 2015. - P.223-242; 261-276.
98. Triandis H.C. Introduction to Handbook of Cross-Cultural Psychology / H.C. Triandis, W.W. Lambert (Eds.). – Boston : Allyn and Bacon, 1980. – Vol. 1. Perspectives.